

XX. kongres Mednarodne zveze za primerjalno književnost (AILC/ICLA)

Pariz, Paris-Sorbonne (Paris IV), 18.–24. julij 2013

Blaž Zabel

Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, SI-1000 Ljubljana
blaz.zabel@pef.uni-lj.si

Letos je med 18. in 24. julijem v Parizu potekal že dvajseti kongres Mednarodne zveze za primerjalno književnost (Association internationale de littérature comparée oziroma International Comparative Literature Association). Organizacijo kongresa, ki se redno odvija vsake tri leta, je zveza letos zaupala Univerzi v Parizu IV (Paris-Sorbonne) ter članici zveze Anne Tomiche. Celotna konferenca je potekala v Centre Malesherbes (Paris-Sorbonne) z izjemo plenarnega predavanja Gayatri Chakravorty Spivak, ki je bilo, tudi zaradi velikega obiska, v Grand Amphithéâtre de la Sorbonne. Srečanje je potekalo sedem dni, pri čemer je bil prvi dan posvečen predvsem registraciji, uvodnim nagovorom ter prvemu plenarnemu predavanju, en dan pa je bil prost. Tako je bilo za 468 različnih zasedanj in tri preostala plenarna predavanja namenjenih pet konferenčnih dni.

Organizatorji so si za glavno temo letošnjega srečanja izbrali naslov »Primerjalna književnost kot kritični pristop«. Tako naj bi se raziskovalci v glavnem posvečali refleksiji same primerjalne književnosti kot discipline (torej teme, ki je v komparativistiki prisotna že nekaj časa), posebna pozornost pa naj bi bila namenjena tudi možnim povezavam med primerjalno književnostjo in drugimi disciplinami. Za tematsko jedro konference so organizatorji določili pet glavnih področij (izbranih kot sekcije, po katerih so bili razdeljeni referati). Ta so bila: »Primerjalna književnost: še ena primerjalna veda med ostalimi?« zmožnost ali nezmožnost primerjave; Prevaljalstvo kot primerjalna veda; Nove teorije ter, nazadnje, Nacije in globalizacija. Vsako izmed teh področij je bilo nadalje razdeljeno na skupaj 160 vzporednih sekcij. Poleg predhodno določenih področij so lahko svoje delavnice organizirali (in zanje določili izbrano tematiko) tudi številni udeleženci, nacionalna komparativistična društva, različni odbori Mednarodne organizacije za primerjalno književnost (med njimi tudi evropska zveza REELC/ENCLS, ki je organizirala delavnico »Comparative Literature in Europe: State of the Art«, na kateri je referat imela tudi Jola Škulj), posamezne univerze in številni raziskovalni komiteji Mednarodne organizacije za primerjalno književnost. Med slednjimi velja izpostaviti Research Committee on Literature and Neuroscience (vodi ga

prof. Suzanne Nalbantian), Research Committee on Literary and Cultural History of the Dream (prof. Bernard Dieterle in prof. Manfred Engel), Research Committee on Literary and Cultural Inter-relationships between India, Its Neighbouring Countries and the World (Prof. Chandra Mohan) ter Research Committee on Scriptural Reasoning and Comparative Studies (Prof. Xiaoyi Zhou). V petih dneh se je tako zvrstilo kar 308 zasedanj različnih delavnic, ki so obravnavale posamezne nacionalne književnosti (z velikim poudarkom na neevropskih, prevladovala so indijska, arabska in kitajska književnost), antiko, digitalno književnost, geokritiko, traduktologijo, številna področja literarne teorije (med njimi so prevladovala ženske študije ter vprašanje globalizacije), primerjave književnosti z ostalimi umetnostmi od filma do stripa ter razmerja komparativistike z ostalimi vedami (predvsem z naravoslovnimi znanostmi in družboslovjem).

Zaradi tako velikega števila prispevkov in delavnic je v določenih terminih potekalo tudi do trideset paralelnih zasedanj. V sklopu enega zasedanja so se v povprečju zvrstili štirje prispevki po dvajset minut (odvisno tudi od vztrajnosti moderatorja). Ker pa urnik ni bil povsem urejen in je precej referatov odpadlo, je bilo skoraj nemogoče prehajati med različnimi predavalnicami. Tako so bili udeleženci, ki jih je na primer zanimal zgolj en referat na določenem zasedanju, primorani poleg izbranega poslušati še tri ali štiri druge. A največji problem je bila nedvomno slaba organizacija in porazdelitev prispevkov po sekcijah. Sam sem povečini obiskoval zasedanja osrednjega tematskega področja, posvečenega literarni teoriji, a se je nemalokrat zgodilo, da predavanja niso imela resnejše povezave z napovedano tematiko ali pa se sploh niso dotikala literarnoteoretskih vprašanj. Na zasedanju, kjer naj bi nastopajoči govorili o problemu zaznave in emocij pri recepciji literarnega dela, je moderatorica Pirjo Lyytikäinen vse nastopajoče na koncu celo prosila, ali lahko z nekaj besedami na hitro povežejo svoj prispevek z glavno temo. A vse krivde za slabo razdelitev prispevkov le ni mogoče naprtiti organizatorjem (čeprav se je zdelo, da so se orientirali prej po naslovih prispevkov kot poslanih povzetkih), saj bi si lahko pri prijavi primernejšo sekcijo izbrali tudi sodelujoči sami.

S tega vidika so se bolje odrezale delavnice, saj so imele natančneje določeno tematiko, zato so bili tudi referati vsebinsko bolj poenoteni. Tako je na primer raziskovalni odbor za literarno teorijo pri Mednarodni zvezi za primerjalno književnost pod vodstvom Johna Zilcoskyja organiziral delavnico o manj poznani tradiciji »ne-mišljenja« v literarni teoriji. Njen začetek je Zilcosky lociral v Platonov dialog *Ion*, kjer je poezija opredeljena kot božji navdih. Prav zaradi natančno določene problematike, ki so jo dobro poznali vsi udeleženci, se je pogosto razvila živahna in plodna debata. V tej delavnici je o postopkih ne-mišljenja v literaturi od romantike prek

avantgard do neomodernizma razpravljaj tudi Marko Juvan. Kot drug primer lahko navedem delavnico (oziroma t. i. predsedniški panel), posvečeno svetovni književnosti, ki sta jo organizirala Jean Bessière in Gerald Gillespie v čast (tedaj še) predsednika Mednarodne zveze za primerjalno književnost Stevena Sondrupa. Delavnice so se udeležili mnogi pomembni raziskovalci svetovne književnosti, med njimi poleg že omenjenih treh še Theo D'Haen, Jancy James in Haun Saussy, kar je prispevalo k plodni in zanimivi debati. Ostale delavnice so potrdile prevladujoče težnje v sodobni primerjalni književnosti: z geokritiko se je tako ukvarjal večdnevni seminar v organizaciji Bertranda Westphala in Clémenta Lévyja, ki je bil nosilni projekt delavnic »Littérature et territoires«. S problematiko povezave znanosti in komparativistike in še posebej naravoslovja in komparativistike sklop delavnic »Littérature et Sciences«, zlasti tiste v organizaciji Hauna Saussyja z naslovom »Literature and the Life Sciences«. Ob tem velja opomniti, da je podobno tematiko obravnaval tudi deveti mednarodni komparativistični kolokvij v Vilenici leta 2011 pod vodstvom Jole Škulj. Sedaj že uveljavljeno temo o digitalni književnosti ter o materialnosti knjige so na konferenci v Parizu zastopale delavnice z naslovom »Book–Material – Text«, »Comparable Materialities« in »Comparative Approaches to Digital Literature« (v organizaciji vodje raziskovalnega komiteja za digitalno literaturo H.- J. Backeja). Podobni tematiki je bila posvečena tudi leta 2010 organizirana mednarodna konferenca na SAZU z naslovom »Knjiga: ekonomija kulturnih prostorov« v organizaciji Marka Juvana, Marijana Dovića, Jole Škulj, Gašperja Trohe in Aleša Vaupotiča.

Na srečanju so se zvrstila tudi štiri plenarna predavanja. Že prvi dan je konferenco odprla **Florence Delay**, nekdanja profesorica primerjalne književnosti, danes pa bolj znana kot članica Francoske akademije, pisateljica in igralka. V predavanju *Pokrajine in dežele (Paysages et pays)* je spregovorila o razmerju med literaturo, jezikom in prostorom. Tako je prebrala stilno dovršeno napisan esej, v katerem je v glavnem obravnavala francoskega pisatelja, pesnika, esejista in poliglota Valeryja Larbauda ter ga sama označila za označila za prvega pravega komparativista. Na primeru tega pisca (ki je, kot je dejala Florence Delay, »zgolj grič med vrhovi francoske literature«) je predavateljica poskušala pokazati, da je vsaka knjiga neka- kšno potovanje. Tako ni zgolj prostor tisti, ki vpliva na literaturo, ampak tudi jezik in književnost zaznamujeta prostor bralca.

Največ pozornosti je zagotovo pritegnilo plenarno predavanje **Gayatri Chakravorty Spivak** *The Practice of Freedom is Not Impractical*. V značilnem fragmentiranem in razbitem slogu je G. C. Spivak spregovorila o primerjalni književnosti kot disciplini in njenem pomenu za družbo. Kot je poudarila, je svoboda, ki je postavljena kot vodilo družbe oziroma njena glav-

na vrednota nujno ne-praktična, kar je predavateljica poskušala dokazati s sodobnimi pojavi demokracije oziroma t. i. arabsko pomladjo na Bližnjem vzhodu. Po njenem mnenju je do arabske pomladi prišlo zaradi postavljanja svobode za glavno družbeno vrednoto, vendar se je izkazalo, da to v praksi nikakor ne deluje, saj prevrati, čeprav so vzpostavili demokratične vlade, niso prispevali k bolj svobodni družbi. Zato se je zavzela za prakticiranje svobode in praktično delovanje, ki se mora osrediniti okrog glavne teze: »Ker je znanje relativno, je resnica absolutna.« Šele tako da sprejmemo relativnost znanja in absolutnost resnice, lahko svobodo dejansko prakticiramo in naloga primerjalne književnosti je prav uvid tega dejstva.

Ob tem je predavateljica opozorila, da ne smemo enačiti primerjalne književnosti in kulture, saj je kultura vedno vezana na razred. Ali kot je dejala sama: »Kultura je način, kako izključiti ljudi.« Primerjalna književnost se mora zato posvetiti jeziku in študiju literature v izvirniku, saj je jezik nad-razreden in ni izključevalen. (Pri tem se zdi, da predavateljica ni upoštevala sociolingvističnih ugotovitev o sociolektih.) Poleg tega je primerjalna književnost primerjalna veda in prav primerjava je tista, ki preseže kulturno določenost s tem, da pokaže relativnost znanja, ki je kulturno določeno, ter absolutnost resnice. Na tak način lahko komparativistika preseže tudi določenost, ki je vezana na razred. Šele študij literature v različnih jezikih in moment primerjave sta torej sposobna uvideti, da je znanje relativno, resnica pa absolutna. Zato je primerjalna književnost »prav toliko raznovrstna, kot je globalna.« Gayatri Chakravorty Spivak je poskusila to tezo potrditi z argumentom, da je prevod vedno načrtno in zavestno napačen (kar je na primeru Kanta poimenovala »intimen način branja«) ter da je vsako branje vedno zapuščanje lastne identitete in vstop v Drugega. Branje je torej aporija, nihanje med bralčevo identiteto in identiteto literarnega junaka oziroma samega literarnega dela, saj je bralčeva identiteta zadržana v Drugem.

Ker je za prakticiranje svobode nujno potrebno znanje, je toliko pomembnejše, da je izobrazba vsem dejansko dana in ne zgolj omogočena (pri tem je predavateljica opozorila na znano razliko med pozitivno in negativno svobodo oz. med svobodo do in svobodo od). S tem se je navezala tudi na kritiko nekaterih vidikov sodobne komparativistike: po njenem mnenju mora biti vsako učenje, če naj bo hkrati prakticiranje svobode, vedno tudi sprememba učečega in ne sme biti zgolj pridobivanje znanja. Branje samo na sebi še ni etično dejanje, saj je svobodo vedno potrebno prakticirati, vendar pa študij komparativistike zmore spremeniti človeka in njegovo delovanje. Tega pa je sposobna zgolj prava primerjalna književnost, ki se posveča dejanskim jezikom in preučuje literaturo v izvirniku. To pa ne velja za vse bolj popularni svetovno književnost in digitalno literaturo, ki se posku-

šata približati znanstvenim vedam. Svetovna književnost je vedno kreacija »varne svetovne književnosti«, je pravzaprav poznanstvenjenje (*scientification*) primerjalne književnosti. Prav s tem pa se odmakne od prakticiranja svobode, ne nazadnje tudi zaradi odmika od jezika izvirnika, ki se na primer izraža v konceptu oddaljenega branja. Digitalno literaturo in svetovno književnost je predavateljica označila celo kot obliki hiperkolonializacije.

Za konec predavanja je G. C. Spivak odgovorila še kritikom, ki so ji očitali, da po eni strani zagovarja področne študije (*area studies*) in študij v izvirnem jeziku, sama pa živi v ZDA in piše v angleščini. Ob tem je imela predavateljica zopet priložnost pokazati svoj značilni stil, v katerem rada spregovori o sebi. Zbranim je tako pokazala nekatere osnutke svojih bengalskih prevodov in krajši posnetek svojega predavanja v Bengaliji. Glede *Smrti discipline* pa je omenila, da je bila knjiga namenjena prav Ameriki, saj za Bengalijo ne bi imela nikakršnega smisla.

Na tretjem plenarnem predavanju je francoski pravnik in predsednik Evropskega sodišča za človekove pravice **Jean-Paul Costa** spregovoril o primerjalni metodi v pravu. Že takoj je opozoril, da sam ni literarni komparativist in te vede ne pozna, zato se je odločil razložiti, kaj je primerjalno pravo. Predavanje je bilo dovolj poljudno in nazorno, da je bila primerjalna metoda v pravni vedi razumljiva tudi laikom. Vendar pa je postajalo očitno, da sta primerjalna književnost in primerjalno pravo precej različna. To je navsezadnje potrdila burna debata, ki se je vrtela (skoraj) izključno okoli sodobne francoske politične situacije (veliko pozornosti je bilo na primer posvečene problemu emigracije in nedavno sprejetemu zakonu o istospolnih porokah). O povezavah med literaturo in pravom je v eni izmed sekcij razpravljaj tudi Marijan Dović.

Zadnje plenarno predavanje je pripadlo **Jeanu-Pierru Changeuxu**, nevroznanstveniku, ki je širši publiki poznan predvsem po svojih poljudnejših knjigah, v katerih razmišlja o odnosu med zavestjo in možgani. Tokrat pa se je posvetil ugotovitvam nevroznanosti o estetiki. Te problematike se je lotil analitično in zelo sistematično. Tako je podal natančno definicijo umetnosti v petih točkah, pri čemer se je osredotočil na njemu bolj poznano likovno umetnost: umetnost povzroča občutja, tvorijo jo simbolne forme, ki so hkrati način komunikacije, umetnost nima koncepta in umetnost ne pozna napredovanja. Postopek umetniškega ustvarjanja pa je, ob analizi nastanka slike *Ana Samotretja* (Paris, Louvre INV 776) Leonarda da Vinci, za katero je ohranjeno veliko število skic in načrtov, označil kot darvinističen.

Po njegovem lahko na podlagi kognitivnih raziskav sklepamo, da je umetniško občutenje predvsem zavestna kognitivna dejavnost. To, kar naj bi dokazovale raziskave zavestnega in nezavednega dojemanja slike,

kjer je mogoče pokazati, da je možganska aktivnost različna pri zaznavanju zakritega ali odkritega sporočila. Na koncu je Changeux spregovoril še o pravilih v umetnosti, ki naj bi jih potrjevale nevrološke raziskave. To so predvsem: novost oziroma dejstvo, da nobeno umetniško delo ni identično prejšnjemu, kar je mogoče potrditi tudi z analizo nevronske aktivnosti v možganih (možganska aktivnost se torej ob soočenju z novostjo spremeni), *consensus partium* oziroma harmonija, ki jo možgani dojemajo drugače kot naključno razporejene elemente, sporočilo umetniškega dela (vsako umetniško delo naj bi imelo svoje sporočilo) ter shematizacija (umetnost je vedno bolj ali manj shematizirana podoba realnosti).

S tako različnimi plenarnimi predavatelji so organizatorji kongresa želeli opozoriti na možnosti povezovanja komparativistike z drugimi vedami ali, kot je dejala v nagovoru Anne Tomiche, s književnostjo, filozofijo, pravom in nevroznanostjo. Vendar pa povezav med filozofijo in primerjalno književnostjo ali celo med književnostjo in komparativistiko resnično ne moremo razlagati kot stike z »drugimi vedami, ki uporabljajo primerjalno metodo«, saj sta filozofija in književnost že od samih začetkov vgrajeni v temelje primerjalne književnosti. Gayatri Chakravorty Spivak je bila dejansko edina plenarna predavateljica, aktivna na področju primerjalne književnosti. Uživa celo status zvezdnice: bila je namreč edina, ki je predavala v znamenitem Grand Amphithéâtre de la Sorbonne. Kljub vsej pozornosti, ki je je bila deležna, pa menim, da ni segla dosti dlje kot v svoji *Smrti discipline*. Še najzanimivejši del predavanja je bila zaključna obramba pred različnimi kritikami, s katero pa je, verjetno nehote, pod vprašaj postavila ravno »planetarnost« svojih trditev.

Pri obeh plenarnih predavateljih Jeanu-Paulu Costi in Jeanu-Pierru Changeuxu so se pokazale slabosti ideje o odpiranju primerjalne književnosti drugim vedam. Za ta namen bi bili namreč primernejši raziskovalci, ki delujejo interdisciplinarno na dveh področjih, torej tudi v primerjalni književnosti. Omenjena predavatelja se komparativistike nista dotaknila, prav tako pa posebnih presežkov v smislu povezovanja različnih ved ni prinesla diskusija, ki je sledila. Menim, da bi na srečanju lahko bilo še kakšno plenarno predavanje več, predvsem pa bi bilo veliko bolje, če bi bili znanstveniki z drugih področij prej izjema kot pravilo. Pravzaprav je bilo še najbolj zanimivo predavanje »plenarnega« tipa referat Stevena Sondrupa, ki ga je prebral na zaključni prireditvi srečanja. Predstavil je svoj razmislek o ontologiji poezije: v njem je pokazal, da je način obstoja poezije podoben načinu obstoja darila, pri tem pa se je oprl na precej bogato filozofsko tradicijo fenomenologije darila.

V celoti je bilo dvajseto srečanje Mednarodne zveze za primerjalno književnost v Parizu pestro, z zajetnim številom prispevkov. Skoraj vsa za-

sedanja so bila zelo dobro obiskana. Med sodelujočimi in poslušalci je bilo veliko indijskih komparativistk in komparativistov, kar priča o naraščajoči vlogi primerjalne književnosti v Indiji. Žal je bila diskusija od delavnice do delavnice zelo neenakovredna. Prav v glavnih sekcijah se je pokazalo, da je razlika med nacionalnimi književnostmi in primerjalno književnostjo nejasna, saj je bilo veliko število prispevkov bližje študijam nacionalne književnosti (pri tem so izstopali francoski in indijski komparativisti). Na zasedanjih, kjer so referate predstavljali strokovnjaki za posamezne nacionalne književnosti, je bila posledično diskusija otežena in neplodna.

Pohvale vredna je bila uravnoteženost obeh uradnih jezikov Mednarodne zveze za primerjalno književnost, francoščine in angleščine, zaato se je debata skoraj vedno odvijala povsem dvojezično: mnogokrat se je zgodilo, da je kdo od prisotnih vprašanje postavil v francoščini, nastopajoči pa mu je odgovoril v angleščini (in obratno), ali pa so sodelujoči izmenično uporabljali oba jezika. Podobno je bilo tudi na plenarnih predavanjih, kjer so bili prispevki sicer prevedeni vnaprej in projicirani na zaslon, debata pa je bila prevajana simultano. A kot se je izkazalo, je bil prevod običajno nepotreben. Pogosto so predavatelji prevajalce popravljali, Jean-Pierre Changeux pa je prevajalce kar odslovil. Simultano prevajanje diskusije je bilo torej, predvsem zaradi mlajših študentov, ki so to delo opravljali prostovoljno, bolj okrasno, občasno pa, zaradi prevajalskih zdrsov, simpatično razvedrilno.

Na kongresu je bil izvoljen nov predsednik Mednarodne zveze za primerjalno književnost, Hans Bertens, ki je zamenjal Stevena Sondrupa. Spremenil se je statut zveze, tako da je odslej mogoče tudi elektronsko oddajanje glasov – vse nadaljnje volitve bodo potekale preko spleta. Ustanovljen je bil nov odbor za literaturo in religijo, nagrado Balakian pa je prejela Aurélia Hetzel za delo *La Reine de Saba: Des traditions au mythe littéraire* (častno omembo si je prislužil Shun-Liang Chao za delo *Rethinking the Concept of the Grotesque: Crashaw, Baudelaire, Magritte*). Kot organizator naslednjega kongresa Mednarodne zveze za primerjalno književnost, ki bo potekal leta 2016, je bila z glasovanjem potrjena Univerza na Dunaju, določen pa je bil tudi okvirni naslov: »Mnogi jeziki (*many languages*)«.